

Rejenec.

(Povest. Spisal Gr. Gornik.)

I.

Da toži trgovec Orehar, kako slabo izhaja, kdo bi se temu čudil? Šest otrok in žena, to nekaj potrebuje! Po očetu je podedoval le obrt in zadolženo hišo. In kaj ima od tega? Upniki ga tresejo dan na dan, in za jeden belič dobička govoriti mora včasih več nego drugi celo leto, vrh tega kupujejo skromni vaščani le po malem. Kratkomalo, Orehar živi z družino prav revno, dasi prikriva to sosedom, k čemur ga naganja moški ponos in čast hiše. A ob vsej revščini mu vendar ne more nikdo ničesar očitati, narobe, vse ga hvali kot pridnega in pobožnega moža, ki je vzel pred petnajstimi leti iz samega usmiljenja zavrženo dete pod streho. Saj mu pa to dobroto vestno vrača rejenec Darovan (imenovali so ga menda tako, ker ga je bil Bog res nekako podaril Oreharju). Ah, to vam je deček, ta Davorin, da ga ljubi Bog in ljudje.

Živ je kakor potok, ko prihaja s strmega brega na cvetoče polje, in vedno vesel, dobre volje, kakor ptiček v zelenem gozdu. Svoja rednika ljubi kakor očeta in mater, domačo deco kakor brate in sestre. Postrežljiv in prijazen je tako, da pride mnogokateri le zaradi njega v prodajalnico. Drugi stariši govore vedno o Oreharjevem Darovančku in ga postavljajo otrokom za vzgled. V prostih urah ima vedno polno vaških otrok krog sebe, saj pa vé toliko mičnih pravljič in otroških iger. Rada ga imata tudi gospod župnik in gospod učitelj, posebno zadnji, ker je tako nadarjen za glasbo. Vsako nedeljo poje Darovan v cerkvi, zamaknjeno poslušajo vsi njegov mili glas. In ko bi vedeli, kako gode! Stari učitelj, ki mu je podaril gosli za god, pokazal mu je le začetne vaje, dalje se je izobrazil sam.

„Ako človek posluša to godbo, topí se mu srce od sladkosti“, govori vsakdo, ako ga sliši le jedenkrat. Saj pa gorí Darovan za gosli z dušo in telesom. Kadar ima količkaj časa, prikrade se k njim ter zagode. Le jedenkrat mu je treba slišati pesem, pa jo zagode brez napake, ganljivo, da srce poskakuje.

Nekega dne pride Orehar z ženo v prodajalnico in veli Darovanu, naj gre za nekaj časa v sobo k otrokom. Vedel je, kaj to pomeni, da si imata zakonska povedati nekaj važnega. Otroci, — najstarejši je imel komaj deset let, — vpili so v sobi in se jokali:

„Darovanček, kruha, kruha!“ Lačni so bili reveži, kajti večkrat se je pripetilo, da niso imeli trohe kruha pri hiši.

„Kako naj bi vam dal kruha jaz, ki sem sam lačen?“ nasmehne se Darovan in poljubi vse po vrsti. Nato seže na omaro in vzame gosli. Otroci se zasmejejo na glas.

„Drugega kruha nimam“, pravi in zagode. Hej, kako so pozabili mali hitro na glad, glasen smeh je hipoma izpodrinil jok. In ko je začel Darovan peti:

„Zakaj bi ne peli
Krepkó od srca,

Saj sreča, veselje
Pri nas je doma,“

zapeli so vsi in se zavrteli po sobi. Zazvonilo je poldan, mati in oče sta prišla klicat veselo družbo k molitvi in kosilu, težko sta jo spravila k mizi. Solze so se zablinkale obema v očeh, ko sta videla, kako tolaži Darovan lačno deco. Kosilo, dasi revno, dišalo je vsem izborno, — božji blagoslov se je kazal očitno. Roditelja sta bila ves čas nekam zamišljena in tiha, kar se je Darovanu zdelo nenavadno, zato so pa bili mali tem glasnejši. Odkosili so in odmolili, potem je odvedla mati otroke iz sobe, ostala sta Darovan in oče sama.

„Ljubi Darovan“, prične Orehar resno, „čuj, kaj sva ukrenila z materjo. Saj vidiš, včasih nimamo sami kaj jesti in ti si že prišel v leta, ko si lahko kruha zaslužiš sam, pri meni ga ne moreš; dobro veš, zakaj. Škoda bi bilo, ko bi ostal vse življenje v domači vasi, kjer bi moral uživati le revščino in glad, ko bi ostal ti, ki ti je odprt ves svet s svojimi zakladi. Ti si priden in dober deček, takih potrebujejo povsod, posebno po mestih, razun tega sem te izučil do dobra v trgovskih stvareh in boljšega prodajalca si ne more želeti nikdo. Vedno dobre volje, prijazen in postrežljiv, to so lastnosti pravega trgovca in baš te ti je odločil ljubi Bog v posebni meri.“ Zamišljeno je poslušal Darovan, nikakor se ni mogel vdomačiti z mislijo: „Po svetu od teh dobrih ljudij?“

„Darovanček, ali bi ti bil mogel tvoj oče boljše svetovati nego jaz, tvoj rednik?“ predrami ga Orehar.

„Le vi, le vi ste moj oče; drugega očeta ne poznam in boljšega ne morem imeti“, vsklikne Darovan s solzami v očeh in se ovije Oreharju krog vratu. Bog vé, kdaj se je solzil zadnjič, a misel na ločitev mu je ožela oči.

„Oh, saj nisem nikoli tožil, da se mi godi hudo pri vas, saj vas nisem nikoli razžalil, ljubi oče, zakaj me odganjate?“ vzdihoval je deček in rosa solzá se mu je izpremenila v deroč potok. V tem je prišla še gospodinja in komaj se je posrečilo rednikoma, potolažiti in pregovoriti ljubljenega rejenca.

Bliskoma se je raznesla vest po vasi: „Oreharjev Darovanček odide po svetu.“ Ljudje so prihajali od vseh stranij in prinašali dobremu dečku darov za popotnico. Bridko je bilo slovo pri gospodu župniku, ki mu je dal na pot obilo dobrih nauk in — nekaj srebrnega drobiža, težko se je poslovil tudi od gospoda učitelja.

V Oreharjevi hiši je vse jokalo, kakor bi nesli mrliča k pogrebu. Rednika nista mogla dosti govoriti, vsako besedo so jima zadušile solze, zato so pa govorili ljubeči pogledi in objemi. Darovan ni mogel dolgo prenašati žalostnega prizora, iztrgal se jima je iz naročja in zadel na ramo culico, v katero je bil povezal perilo, nekaj brešna in — ljube gosli. Do bližnjega griča ga je spremljala malone vsa vaška mladina; težko se je ločil, posebno od bratov in sestic, kakor je imenoval vedno Oreharjeve otroke. Vsi so klicali za njim, dokler jim ni izginil izpred očíj. A kaki čuti so vstajali v Darovanu samem? Srce mu je hotelo po sili skočiti iz prs in ostati doma. Prišedši do znamenja sredi gozda, padel je na kolena in molil goreče:

„Ljubi moj nebeški Oče, blagoslovi mojo pot in privedi me skoro iz tujine bogatega, premožnega, da rešim domače iz revščine in nadloge!“

II.

V mraku je dospel Darovan drugi dan v glavno mesto. Mislil ni drugače, nego da je prišel na drugi svet. Dolge ulice, visoke hiše, na vsakem voglu mogočna svetilka, ropotanje vóz, prehajanje ljudstva, vse mu je bilo novo, pred vsem so ga zanimala izložišča pri prodajalnicah. Hodil je iz ulice v ulico in čisto pozabil na glad in prenočišče. Zavedel se je šele, ko ga je opomnil nekdo:

„Deček, čas bi bilo, da greš spat!“ A kam? Povedal mu je sicer Orehar, kako naj hodi, da pride k nekemu znancu, kjer dobi prenočišče za prve dni. Kako bi sedaj prišel tja? Zašel je in pri onem znancu so gotovo že pospali vsi. Oglasi se mu tudi želodec, da je lačen, noge mu potožijo, kako so trudne. Takoj se spomni župnikovih desetih in srčno krene v prvo krčmo. Po večerji ga odvede krčmar v gornje nadstropje in mu odkaže sobo za prenočišče. Tu ga je že čakala družba: mož in dva mladeniča.

„Dober večer, ljudje božji“, pozdravi Darovan dobrovoljno.

„Bog nam daj boljšega, nego ga imamo“, odzdravi mož z jokajočim detetom v naročju. „Matere ni, matere ni, moško naročje je trdo, to dobro vé otročaj“, vzdihne mož vnovič, zibajoč dete na rokah, katero je vpilo čimdalje bolj. Darovanu se zasmili otrok, odloži culico in stopi k možu rekoč:

„Dajte ga meni, morda zaspi pri meni!“ In res! dvakrat, trikrat ga zaziblje in otrok utihne, kakor bi mignil.

„Kdor zná, pa zná“, pravi mož nato, devaje dete v zibel, „a povej, dobri deček, kaj te je napotilo v mesto?“ V kratkih potezih oriše Darovan svoje življenje in vzrok potovanja.

„Glej, glej, kako govoriš gladko po naše; mislil sem, sodeč po črnih laseh in žarečih očeh, da si južnega pokolenja. — Nič se ne boj, tukaj v mestu je dosti trgovcev, in takih ljudij, kakor si ti, primanjkuje povsod“, pristavi hkoncu mož. „Ako si morda že kdaj slišal o imenitnem in bogatem godcu Vrtinu in njegovi družini, vedi, to sem jaz, le s tem razločkom, da več nisem imeniten in bogat, odkar mi je umrla žena, glavni steber moje godbene družbe. Ah, moja Helena, kako je znala gosti! Od vseh vetrov so jo vreli ljudje poslušat in bogastvo se je množilo vidoma. Kakor rečeno, ona je godla, jaz sem pritiskal na bas, moj starejši sin je trobil na rog, mlajši pa piskal na piščal. Le žal, da smo zapravljali večkrat po nepotrebnem in pozabili na Boga, ki nas je kaznil zato jako hudo. Pred dvema mesecema je ona umrla in mi pustila tega dveletnega dečka Vinka; tudi ta dva mladeniča sta moja sinova. Mnogo je veljala nje bolezen; kar smo imeli prihranjenega, vse smo izdali tedaj. In le malo zaslužimo sedaj, komaj toliko, da živimo. Oh, kako pogrešamo Heleninih goslij!“

Nehoté razveže Darovan po teh besedah culico in pokaže gosli:

„Tudi jaz znam nekoliko gosti.“ Vrtinu in njegovima sinovoma se zaiskré oči, vsi trije vskliknejo na jeden glas:

„Zagodi, zagodi!“ Darovan nastavi lok in gosli se oglasé. Ob teh milih glasih zardé bleda Vrtinova lica, oči mu zagoré in noge siloma uhajajo od tal. Ko neha Darovan, pade mu Vrtin okrog vratu:

„Bog, sam Bog te je poslal, da osrečiš nas in sebe.“ Pristopita tudi sinova in ga primeta za roko:

„Usmili se nas, Darovan, osreči nas in sebe!“ Z vso močjo se mu je vzbudila v tem trenutku želja, katero je dušil do sedaj, zahrepenel je v tem hipu, kakor že večkrat prej, postati godec — — —.

Še isti večer so zaigrali skupno več komadov in se pripravili za drugi dan.

Teden kasneje je že vse mesto govorilo zopet o nekdanjem imenitnem in bogatem godcu Vrtinu, vse se je povpraševalo, kje nastopi zvečer z mladim goslarjem — Darovanom:

„Njegova žena je godla krasno, a mladi umetnik čarobno!“

* * *

Minila so po tem dogodku tri leta. Darovan se je razvil v krepkega in krasnega mladeniča, z goslimi se je poslavil tako, da je nastopal le pred visoko gospôdo in plemstvom, sedaj sam, sedaj pa tudi v družbi Vrtina in njegovih treh sinov, petletni Vinko je izvrstno pritrkaval na triangel. Oreharjevih ni pozabil, mislil je vedno nanje: „Kadar obogatim, vrnem se v domačijo.“ Sedaj je prišel tisti čas, ko je imel zlata na kupe, prišel je čas vrnitve.

V teh treh letih je obubožal Orehar popolnoma; ker ni mogel plačevati obrestij, zadolžil se je še bolj. Bilo je poletnega večera. Po vasi so bila okna že povsod razsvetljena, kajti vaščani so se pripravljali k večerji. Radovednež bi bil videl, kako se kadí na vsaki mizi mogočna skleda, le v jedni hiši bi bil videl mizo prazno, le v jedni hiši ne bi bil slišal smeha in dovtipov. Pri Oreharjevih je bilo vse žalostno in mrtvo. Medlo je brlela luč na mizi, za njo je sedel s sklonjeno glavo Orehar, krog njega so pa jokali otroci, proseč kruha za večerjo.

„Moj Bog, moj Bog“, vzdihal je oče obupno in pogledoval proti nebu. „Zadnji dan prebivamo v domači hiši, pa kako je poln revščine; jutri nas poženo trdi upniki po svetu. Tiho, tiho, otročiči; pokleknite in molite, da se nas Bog usmili.“ Zunaj pred praznim ognjiščem je stala mati in si brisala s predpasnikom oči: „Oh, revna deca, dati jim nimam drobtine na mizo. Kje bi jim dobila vsaj mrvico kruha?“

A čuj, kar se oglasi pred hišo godba. Otroci se spomnijo takoj Darovana, obrišejo si oči in hité na prag. Ob jednom zapoje znani glas:

„Zakaj bi ne peli
Krepkó od srca,

Saj sreča, veselje
Pri nas je doma.“

Prišel je nepričakovano Darovan z Vrtinovo obitelji. Rad bi bil na poseben način naznanil svoj prihod, kar se mu je tudi izbornó posrečilo. Iznenaden prihiti tudi Orehar z ženo iz veže. Kak prizor! Štirje godci, pred njimi poje veselo Darovan z goslimi na hrbtu in z mošnjo v roci.

Sedaj pa prosimo prijazne čitateljice in čitatelje, da bi si prikrojili konec po svojih mislih.

